

Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 64.

HASTINGS.

Tihema 1. 1926.

NGA POARI O TE ARAWA O TUWHARETOA.

Kanui te whakamihiri o Te Toa Takitini ki te marama o nga whakahaere a enei o tatou hapu kua whakahuatia i runga ake nei, i whakaae ai te Kawanatanga kia tu enei Poari hei whakahaere i nga moni e puta mai ki a ratou i ia tau i a tau. Mehemea i whakahaeretia kuaretia e nga uri o enei ra, tera pea e penetitia me nga moni o nga whenua e hokona nei, a pau tonu ake i te horomanga kotahi. Ko tenei kaore he mimititanga o enei puna, ka waiho tonu hei manaakitanga i tenei whakatupuranga tae noa ki nga whakatipuranga e tipu ake nei, me nga whakapaparanga kei te haere mai. Kaore tatou e mohio ka pehea ra te ahuatanga o te iwi Maori a tona wa e takoto mai nei. Tena ranei e peneti tonu te manaaki pai mai a o tatou hoa pakeha, tera ranei e penatia me nga mangumangu o Amerika, o te tonga ki Awherika. Noreira e tika ana kia titiro whakamua tatou. Kei nga whakahaere a nga Poari nei te ora mo o ratou na uri. Kei a ratou te arawhata hei taenga atu mo o ratou uri ki nga kura ki nga kareti, ki nga mahi ako-a-ringaringa ki nga mahi paamu me era matauranga o te pakeha.

E nga iwi o te Motu, kia whai whakaaro ano ra ki o tatou uri, kia aroha ki te iwi maana e hapai o koutou ingoa i muri i a koutou, a tatou tamariki, a tatou mokopuna. He waimarie to Te Arawa to Tuwharetoa ki ona moana, engari ko ona whenua kaore he painga. Ko etahi o tatou hapu, kaore he moana engari ko nga whenua he tino momona. He aha te he o te wehe i tetahi wahi o te whenua e hokona ana, ka waiho ai hei tahua tiaki mo o koutou uri? Nui atu te pai mo te iwi Maori katoa mehenua ka taea te whakaara he Poari tiaki mo ia hapu mo ia hapu.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e te Herald Office,
Tennyson Street, Napier, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

500

TE TOA TAKITINI

Tihema 1, 1926.

MERE KIRIHIMETE.

Kua whakatata haere tatou ki te ra whanau o to tatou Ariki, i rangona ai nga kai-waiata o te rangi e himene iho ana i ta ratou waiata: "Kia whai kororia te Atua i runga rawa, kia mau te rongo ki runga ki te whenua, me te whakaaro pai ki nga tangata." E tika ana kia whakamua tenei ra e te iwi Maori notemua i rangona tuatahitia e o tatou tipuna te rongopai o te Karaiti i te ra o te Kirihimete i te tau 1814. Na Hamuera Matenga (Samuel Marsden) i whakapuaki tuatahi ki Niu Tirenī taua rongopai, ko tama rarangi tenei: "Kaua e matakū: ta te mea he kaikauwhau tenei ahau ki a koutou mo te hari nui, meake puta mai ki te iwi katoa."

Kua tae tenei ki te 112 tau e painaima ana tatou i roto i te mahanatanga o to tatou whakapono. Kei te pehea te pupuri a te iwi Maori i nga hua o te whakapono i tenei wa? Kaore he tangata e kaha ki te korero kei te pai rawa ta tatou hapai i to tatou whakapono. He tika ra kei te pupuri tatou i te taonga i tukuna mai nei ki a tatou e te hunga kua moe, engari ko ta tatou pupuri he pupuri ngoikore noa iho. Kaore te maara nei i te ngakia i runga i te whakaaro ngakau nui. Ko te "hari nui" i kauwhautia mai ra e te Matenga ki o tatou tipuna, kaore i te whakawhiwhia ki a tatou. Kia noho rawa te Tamaiti i whanau nei i tenei ra ki te torona o tatou ngakau, katahi ano ka whiwhi tatou ki te tuturutanga o te hari mo to tatou whakapono. Kaore i te whakapono te he, engari kei a tatou tonu. Kua kaha rawa nga whakawai a te ao, a te kikokiko, a te rewera, kua tūri haere te taringa ki te whakarongo i te reo whaka-te-Atua. No reira e te iwi, whakahoutia i tenei wa to tatou whakapono. Kaun hei waiho te ra i whanau ai to tatou Ariki a te Karaiti hei ra hakari mo te taha ki o tatou kikokiko anake, a ka mahue te taha wairua. Ko te taonga nui mo tenei ra ki a tatou ki te hunga e pupuri ana i te whakapono, ko te huihui tahi atu o tatou ki te teepu tapu a te Atua ki reira tango ai i te Hapa a te Ariki. Ko ta tatou karakia whakawhetahi tera mo nga manaukitanga a te Kaihanga i a tatou i te iwi Maori. Titiro ki nga iwi o te ao e tangi haere ra, ki nga iwi kiri pango e tutetutea haeretia ra, ki era atu iwi e whakamokaitia ra, a ko tatou ko te iwi Maori, ahakoa he iwi pakupaku rawa i roto i nga iwi o te ao, kei te noho rangatira rawa tatou, kei te puare katoa nga huarahi mo tatou, kei te watea katoa mai a mua o te ara. Ki te kore tatou e eke ki nga taumata marama

a nga wa e takoto mai nei, chara i te mea i takahia tatou, i araitia ranei te huarahi, kaore, engari na te ngoikore tonu i a tatou.

He ra tenei e mamaaki ai tatou i a tatou tamariki. He tikanga to mua iho te tuku aroha ki nga tamariki i tenei ra. He ra tika rawa tenei hei mihinga ma tatou ma nga matua ki a tatou tamariki e tipu ake nei. Kia pai kia marumia nga tohutohu, nga akoako i a ratou. Houtu nga kupu e tika ana hei whakau i o ratou whakaaro, kia neke atu ai to ratou na pai i te pai o tatou o nga matua. I tipu nooke tatou ma nga matua i roto i te pouritanga, engari ratou nga tamariki, kua kaha ke te tihi o te marumitanga. Horihia atu nga whakaaro papai mo te taha ki o ratou tinana, mo te taha ki o ratou wairua.

Kia mahara kei a ratou kei nga tamariki e tipu ake nei te honore mo te iwi Maori e heke iho nei, te whakama ranei mo ratou. Noreira kia kaha tatou ki te tope haere i nga wahi ururua kia marumia ai ta ratou whai haere i te huarahi ki te pai, ki te ora, ki te honore, o te taha tinana, o te taha wairua.

MERE KIRIHIMETE HAPE NU IA KI NGÄ TAMARIKI
O TE IWI MAORI TÄE NOÄ KI O KOUTOU MATUA.

TE HAERE MAI A TE TIUKA O IOKA ME TONA HOA WAHINE.

Kua tae mai te whakaatu a te Kingi ki te Kawana-tianara kua tuturu nga ra hei taenga mai mo tana Tama ki Nin Tirení nei. Kei te Turi te 22 o nga ra o Pepuere ka u mai ki Akarana i runga i tana mahua o karangatia nei ko te "Remown." E rua nga ra ki Akarana ka haere ai ki te takiwa ki Pewhairangi. Ko tana mahi nui i reira he hi i nga ika nui o tera takiwa kua paku nei te rongu ki nga wahi katoa o te ao mo te nui o te mangu, o te mako, me era atu ika o nga hohou o te moana.

Pepuere 26. Ka u mai ki Akarana, haere tonu atu ki Rotorua. I taua po ka mamakitia e nga Maori.

27. Ratapu. Kei Rotorua e okioki ana.

28. Mane. Ka mamakitia e nga hapu o te iwi Maori, i te ata. (Kaore e pera rawa te tokomaha o nga Maori me te wa i te tuakana.) I te awatea ka haere ki Taupo, tae atu ki tana puni hi tarata i Tokaanu.

Mache 1. Kei Tokaanu.

2. Kei Tokaanu i te ata. I te awatea ka haere ki Wai-maringa. Kei reira tona tereina e whanga ana ki a ia. Ka rere tana tereina i te po, awatea rawa atu kua tae ki Nu Paremata.

3. Nu Paremata i te ata. Ka haere mai ki Stratford, ki te Hawera, ki Whanganui, a moe rawa atu ki Pannutana.
4. Ka rere mai tana tereina ki Woodville, Taniwaka, ki Hehitingi, moe rawa atu ki Nepia. Kei runga tonu i te ratou tereina o ratou moenga.
5. Ka haere atu i Nepia ma Wairarapa ki Mahitaone, u atu ki Ponoke i te 5 o nga haora. Ka moe ki te whare o te Kawana.
6. Ratapu. Kei nga karakia i Ponoke.
7. Ko nga manaakitanga a Ponoke.
8. I te awatea kei Ponoke, i te po ka moe ki runga i tana manua.
9. Ka u ki Picton i te ata, ki Blenheim tina ai, ka haere ma runga moto-ka ki Nelson.
10. Ka haere atu i Whakatu ma te Buller, ki Westport, ki Inangahua, a ma runga tereina ki Greymouth. Ko reira moe ai.
11. Ka haere ki Hokitika, ki Otira, ki Christchurch.
12. Ka manaakitia e nga tangata o Christchurch.
13. Ratapu, kei nga karakia o Christchurch.
14. Mane. Kei Christchurch.
15. Ka haere atu i Christchurch ki Ashburton, ki Timaru tina ai, ki Oamaru, moe rawa atu ki Dunedin.
16. Ka manaakitia e nga tangata o Dunedin.
17. Kei Dunedin.
18. Ka haere atu i Dunedin ki Cromwell, ma runga moto-ka ki nga roto o Hawera, me Wanaka, moe rawa atu ki Pembroke.
19. Ka haere ki Queenstown, ka rere i runga i te tina i te roto o Wakatipu.
20. Ratapu. Kei Queenstown.
21. Ka rere atu ma runga tina ki Kingston, ma te tereina i reira ki Lumsden, ki Gore, ki Invercargill.
22. Ka haere ma runga tereina ki te Bluff, a ma runga tina ki tana manua kei te takiwa ki Stewart Island e tau mai ana. I reira ka mahue a Nui Tireni ka huri ki Ahitereria.

TE INOI.

E te Atua Kaha rawa, i homai e koe tau Tama kotahi kia whakatangatatia, kia whanau mai ano i tenei wa i te Wahina; Meinga matou, te hunga kua oti nei te whakawhanau hou hei tamariki mau, kia whakahoutia i nga ra katoa e tou Wairua Tapu; ko Ihu Karaiti nei hoki to matou Ariki; tena ia te ora na, te kingi tahi na, me koe, me te Wairua Tapu, kotahi ano ia Atua, ake ake. Amine.

KARAKIA WHAKAPA MINITA.

Hei te Ratapu te 12 o nga ra o Tihema ka tu ki Nepia te karakia whakapa mo nga minita toko ono, tokotoru nga pakeha, tokotoru nga Maori. Ke nga Maori ko Wi Pere Mataira o Nuhaka, ka whakanekhia ake hei Piriti, ko K. Amaru o Tangoio ka whakapangia hei rikona, me Ra Rangiaho o Ruatoki. Hei ra nui rawa tenei ki Nepia, a kua tono hoki te Pihopa kia tae atu etahi o nga tangata tango Hapa o te taha Maori ki taua karakia ki te manaaki atu hoki i te taha Maori.

Ko te ra i whakaritea ai ko te 12 o Tihema, engari no muri nei ka mohiotia hei taua ra ano hoki whakatapua ai te Pihopa hou mo te Pihopatanga o Waikato. Kaati tera pea e nekehia te ra ki Nepia mo te 19 o Tihema. Ma nga whanaunga e patai mai ki te Tari o te Pihopatanga. Kei te Tai-rawhiti ke te Pihopa e haere ana, noreira kaore e taea te whakatuturu te ra i tenei wa.

Kia mahara te Hahi ki te inoi mo enei tangata me o ratou hoa pakeha. Kei te mohio koutou ki nga inoi mo nga ra Emipa.

E te Atua Kaha rawa, ko koe te Kai-homai i nga mea pai katoa, he mea whakarite mai nau ia mahi, ia mahi, a nga Minita o tau Hahi; he inoi tenei na matou, kia tukua mai tou kaha ki nga tangata katoa e karangatia ana hei kai-mahi, hei minita, i roto i taua hahi; whakakia ratou ki au kupu pono; meinga hoki ratou kia noho hana-kore, kia tika ai ta ratou mahi ki tou aroaro, kia whakakororiatia ai tou Ingoa nui, kia whiwhi ai hoki tau Hahi tapu ki te pai; ko Ihu Karaiti hoki to matou Ariki. Amine.

HE NEEHI MO TAMATEA KAUNIHERA.

Kua noho te Neehi a te Kawamatanga ki Heretaunga, a kanui hoki te pai o ana mahi me ana tiro tiro haere i nga turoro. Naana i kite tuatahi etahi o nga mate taipo piwa. Kua kohikobia he moni e nga pakeha e nga Maori hei hoko moto-ka mo taua neehi kia mauti ai te haere ki nga wahi katoa o toa rohe. Kua eke te moni ki te £140, a kei te whanga ake ki nga rarangi a nga tangata katikati hipi ka mohiotia ai te toputanga.

NEEHI MO MOHAKA.

I te tuunga o te Hinota ki Mohaka ka tonoa e te hui he Neehi mo Mohaka me ona rohe i te tawhiti rawa mai o te rainga i nga takuta i nga hohipera.

Ko te whakahioki mo taua take e penei ana: Kei te whakaritea e te Poari o te Wairoa kia runa nga neehi hou, kotahi ki Nuhaka, ko tetahi ki te Wairoa, engari ka haereere mai te Neehi o te Wairoa ki Mohaka i roto i nga wiki katoa. Ko tenei o nga neehi ka mahi nui i roto i nga Maori. I a au e tuhituhi nei kua tae a Takuta Mereer o te Tari o te Ora ki te Wairoa, a maana i korero mai maana e whakatakoto te tono a nga tangata o Mohaka ki te aroaro o te Poari o te Wairoa.

Ki ora ano nga tangata o Mohaka, Ahakoa kaore i eke rawa ki te koutou hiahia, ma te aha tenei wahi hei tinatanga atu. Tena ano pea toa wa e rite ai to koutou hiahia.

TE POARI TIAKI O TUWHARETOA.

Kua tutuki nga whakariterite i waenganui i a Ngati Tuwharetoa me te Kawanatanga mo te mana ki te moana o Taupo. Kua whakaetia e te Kawanatanga te £3,000 i te tau mo te mana ki nga wai o Taupo moana, me te mana ki te tiini kotahi o te wahi ki uta. Ki te korero a nga pakeha kei te Kawanatanga ano hoki te mana ki nga awa hi taraute o Taupo. Engari kaore tenei o nga tuku a Tuwharetoa i te tino marauna, inahoki ra kei te hau mai nga rongo raruraru i waenganui i nga pakeha i nga Maori mo te taha ki nga awa. Ko te tumanako kia pai te whakaoti i tenei wahi, kia takoto marauna ai tenei mahi nui a Ngati Tuwharetoa. Mehemea ka riro mai i te Kawanatanga etahi moni i runga ake i te £3,000 i te tau, ka tukuna mai ano ma nga Maori o Taupo te hawhe o nga moni i waho atu i te toru mano.

Kua tu inaianei nga mema o te Poari Tiaki o Tuwharetoa Ko nga mema enei o te Poari tuatahi:—

Hoani Te Heuheu.

Te Takinga Arthur Grace.

Pau Mario.

Werihē Tuiri.

Pitiroi Mohi.

Paora Rokino.

Te Kahu Te Kuru.

Te Taite Te Tono.

Kia ora te Poari o Ngati Tuwharetoa. Kia kaha ki te hapai i te taonga kua taka mai ki o koutou ringaringa. Titiro whanui ki nga ora mo te iwi. Kia pai, kia kaha, kia tika hoki nga whakahaere, kia waiho ai te koutou Poari hei korero paitanga ma o koutou hapu hei whakamiharotanga hoki ma te Kawanatanga.

PIHOPATANGA O WAIAPU.

Nga Pariha Maori.

I temea kua tata te huri o te tau, he mea tika kia tahuri tatou ki te whakatikatika i nga kaute o nga Pariha. E hara ite mea na te kore moni rawa, engari na te kore o nga moni toenga e mauria mai ki te Tari o te Pihopatanga ka takoto hapa o tatou Pariha Maori. E te iwi he hanga whakama te whakarongo ake ki o matou pariha e panuitia ana ki te aroaro o te Hinota me te whakahua ano i te nama kei runga i tena pariha i tena pariha. Noreira he mea pai tonu te tahuri o tena pariha o tena pariha ki te uku atu i tenei tohu pango kei runga i tena i tena e mau ana. He wa pai te Kirihimete hei horoinga ma tatou i o tatou pariha kia ma kia mutu ai te titiro kotaha atu ki te Tari o to tatou Pihopatanga, a te tau e heke iho nei. Ko nga Pariha enei me te nama kei tena kei tena.

				£	s.	d.
Moteo	...	...	...	53	11	7
Waipata	...	...	...	60	15	10
Nuhaka	...	...	...	101	2	10
Turanga	...	...	...	166	19	5
Hikurangi	...	...	...	81	6	9
Waiapu	...	...	...	64	4	8
Te Kaha	...	...	...	123	0	2
Rotorua	...	...	...	138	5	10

Kei waho i enei ko Mohaka me Te Wairoa.

Kei te aue to tatou Tari i te taumaha o te pikaunga e whakawaha nei ki a ia, kua pena me te hoiho kua pahore te tuara. Akuanei te mutunga iho kua whanawhana!

Kaati, arolatia mai to tatou Tari. Kia ora nga pariha me te Hahi i roto i te iwi Maori.

TE AUTE KARETI.

(Final Term Examination).

Ko nga ingoa enei o nga tamariki kua whiwhi ki nga tucunga 1st, 2nd, me te 3rd; i roto i nga whakamatautauranga o Noema nei.

Form 3.			Form 4.		
	Name	Average		Name	Average
1.	J. Keretene	73.3	1.	John Bennett	75.3
2.	R. Pene	69.7	2.	W. Mackey	59.6
3.	A. Waaka	67.0	3.	P. Newton	54.3
Form 4. Remove A.			Form 4. Remove B.		
1.	M. Chesley	67.7	1.	R. Morete	71.0
2.	J. Green	50.3	2.	R. Prebble	64.6
	E. Kingi	50.3	3.	W. Te Purei	58.2
Form 5			Form 6.		
1.	W. Corbett	71.0	1.	R. Taylor	64.1
2.	R. Reremai	67.3	2.	S. Te Pua	51.8
3.	H. Krogh	57.5	3.	T. Bennett	53.2

“KA MATE, KA MATE, KA ORA KA ORA!”

Otaki.

Noema 4, 1926.

Ki te Ebita.

Mauria atu aku mihi ki aku hoa i puta atu i Te Aute Kareti, me nga tamariki i akona e ahau i Te Aute i Otaki; tena koutou katoa. Kei te mihi atu hoki ahau ki nga tai-tamariki o te iwi Maori nui tonu. Kia ora koutou katoa.

Ka whitu aku tau inaianei e tu ana hei kai-whakaako mo te kura i Otaki. Kua kite ahau i te kaha rawa o te whakatipu pakeha o nga tamariki Maori o Otaki, a kua kore i mohio ki nga tikanga a o ratou matua o te taha Maori tuturu. I roto i tenei whitu tau kaore rawa ahau i kite i tetahi haka Maori, a he uaua rawa te rongo i te reo Maori e korerotia ana. Kua ki nga matua kua kore rawa nga tamariki i pirangi atu ki nga tikanga Maori.

Ka puta ake te mahara i ahau he mea tika ma nga Kura Maori e pupuri, e ako hoki, nga tikanga me nga whakahaere a te iwi ka ngaro haere nei. Karangatia ana e ahau he hui ki Raukawa hei whakahaere i enei take. Kaore ahau i mohio tera e tino kaha te manaaki a te iwi i taku take, otira ko te ahua ano he maati i whakataka atu ki runga ki te puranga paura, ara te kaha o te paku o te take nei, me te manaakitia e te iwi. Kua whakaritea mo te 10 o nga ra o Tihema ka tu ai ta matou ngahau hei kimi moni hei whakahaere i nga take kua panuitia i runga ako nei.

Kei te rawe a matou mahi Maori, ano kua hoki ki nga ra o Te Rauparaha ma! Kei tetahi taha o te whare ko nga koroua me uma kuia, kei tetahi taha e toru nga kapa tai-tamariki taane wahine e ako ana i nga whiu o te ringaringa o te waewae o te arero. Haruru ana a Raukawa i a matou mahi.

Kei te whakatu hoki matou i tetahi ropu o nga tai-tamariki kura kia mau ai nga tikanga Maori. Nui atu taku whakamiharo ki te kaha o te manaaki a te iwi i nga take nei. Kua mau nei nga ringa ki te parau e kore e hoki whakamuri. Kei te whakatuatu ahau i enei mahi a matou e noho atu nei i Otaki kia mohio mai ai era atu kura o te motu ki nga whakahaere o te kura tawhito o Nu Tireni katoa, ara tenei i Otaki nei. Ko te tumauako kia rite katoa te kaha o nga kura ki te hapai mai i nga ahuatanga o te iwi Maori tuturu. He nui nga mahi rangatira nga tikanga whakamiharo a te Maori e tika ana kia puritia kia akona ki enei whakatupuranga o te iwi Maori. Ka tae mai ana nga tangata nunui o te ao ki Nui Tireni nei, ko te mea whakamiharo ki a ratou ko nga mahi a te iwi Maori. Kei te korero hoki nga tangata matau kei te haere mai te ra e piki rawa ai te whaka mihi ki nga mahi a te Maori, e uru nui ai hoki nga korero me nga waiata a te Maori ki roto i nga pukapuka e tuhituhia e nga tangata matau o Nui Tireni a nga wa e hoke ibo nei.

No reira e te iwi, kia kaha ra tatou ki te whakarapopoto i nga kaupapa totika a o koutou matua a o koutou tipuna hei taonga whakahirahira ma o koutou uri i enei ra tata e heke iho nei, hei tuku hoki ma ratou ki nga uri a muri nei. Kia ora nga tamariki o te iwi Maori.

Na to koutou hoa na to koutou matua,

W. H. WILLS,

Mahita tumuaki o te Kareti i Otaki.

HE AHA TE MONI?

Na R.T.K.

Ki te muinga o te tangata ko te moni te mea tino nui atu i te ao—te Arepa me te Omeka, te timatanga, a waenganui, me te whakamutunga, engari ki te uia ratou he aha te moni, he ruarua e abei ki te whakahoki. He mena pakeke te moni ki te whakamarama i te reo Maori, a, e taea ranei e au te whakamarama kore noa ranei. Waiho ra me whakamaatau.

He maha nga ahua moni: he pukapuka, he anga pupu, he kapa, he hiriwa, he koura, he aba ake, he aha ake engari ko te moni a nga iwi munui, a nga iwi matau, he koura. He koura te tino moni a te Ingarihi. I whakaritea ai he koura te tino moni no te mea me mahi nui ka taea ai te koura, he mea kaha hoki, e kore e pakaru e kore e pirau, he mea, ataahua. Ko te wariu o a tatou moni koura he 10 hereni to te hawheawherangi, he 20 hereni to te awherangi. Kaore e tuturu tonu te wariu o te awherangi, o te moni. I nga tau hiroki i muri iho i te whawhai i tata ki te 13 hereni te hekenga o te wariu o te awherangi ara ko te mea i riro mai i te awherangi i mua atu o te whawhai na te 27 hereni ka riro mai i muri iho o te whawhai. Ko te tikanga i piki te utu o te taonga. Ko te moni a te Tiamana he maaka. I muri mai o te whawhai tino heke te wariu o te maaka, tata tonu ka kore rawa he wariu.

Ko te mahi a te moni hei huarahi mo te whakawhitiwhiti i waenganui i te tangata, i nga whenua, i nga iwi. Me whakamarama te tikanga o enei kupu. Me ki ko Rangi he tangata whakatupu hipi, a ko Taki he tangata huri paraoa. Ki te hiahia paraoa a Rangi e kore ia e whakawaha ki tona tuara i te peeke huruhuru, ka mau ki te whare o Taki engari ka mauria e ia ko te wariu o ana huruhuru ara he moni. Ko tetahi kei mau noa ia i ana huruhuru kaore pea ia a Taki i te pirangi huruhuru engari te, moni mana atu e whakawhiti ki taua mea i hiahia ai. Ki te hiahia ranei tetahi tangata kutete kau ki te motoka e kore ia e mau kechi pata ki te tangata hoko motoka engari ka mauria e ia ko te wariu o ana pata ara he moni. Mei kahore he moni kua nui rawa te porahurahu o te ao. Ko te nooti ko te tieki ohara i te moni engari he atarangi noa iho no nga moni koura kei te peeke; waihoki ko te moni koura he atarangi moaiho no

nga rawa a te iwi—he wariu no nga huruhuru hipi, no nga miti, no nga pata me era atu taonga hua.

Kaore he moni a o tatou tipuna a kaore ratou i pororaru no te mea he ruarua no a ratou hiahia; i rite tonu i te tangata ona hiahia ake. Ka hiakai ia ka karia he aruhe; ka hiahia kakahu ia ka whatua he kakahu—kaore hoki he toa aruhe he toa pueru o ona ra, a, me he mea he toa aruhe he toa pueru ma te aha e tiki atu kahore ra hoki he moni o ona ra? Ki te hiahia e te tangata o nehera tetahi mea kaore nei i a ia ka inoia e ia, ka waihotia hei nama, mana e utu a te wa e whiwhi ai ia; ki te kore ranei e homaitia taua mea me he mea he tangata kaha ia, ka murua e ia, ka patua ranei tera kai a ia nei te mea e pirangi-tia ana e ia. Ko te ture tenei o te Ringa Kaha; ki te pakaha,

Might is right.

Ka mutu ano te painga o te moni hei huarahi mo te whaka-whitiwhiti, hei whakaahuatanga i te wariu o ia mea o ia mea. Kaore kau he painga o te moni ake heoi ano pea hei tau wati, hei tautau taringa. He maha nga ra i haere ai tetahi tangata i te koraha kua kore ana kai, na, kua whakatata ia ki te mate. Ka tata te ahihi ka tupono ia ki tetahi putea, kiki tonu ki te titiro atu, katahi a ka mahara kua ora ia, he kete hua rakau, tena, no tana weteanga i te here aue ana ia, mea ana, "Aue, aue, he koura noaiho!" He aha te painga o te moni ki te tangata hiakai i te mea kahore he kai? He aha te painga o te moni ki te tangata e huwiniwini ana i te maeke i te kahore he kakahu, he ahi ranei?

I te tau 1776 ka tuhituhia e Arama Mete (Adam Smith) tana pukapuka i huaina nei e ia ko *The Wealth of Nations*. Ko te Oranga o nga Iwi, I kauwhautia e Arama Mete ki te ao tana whakaakoranga na reira nei i toitu tonu ai tona ingoa, ara, Ka mutu ano te huarahi mai o te oranga taonga mo te iwi ko te mahi—Labour the only source of a nation's wealth. Ko te whai rawa ki a ia ko te nui o nga mea e ora ai te iwi, ara o te kai, o te kakahu, o te whare, chara i te nui o te hiriwa o te koura. Kaore i te whakahengia tenei whakaakoranga.

I aku korero i te Nama 61 i ki au ko te tino tangata ko te tangata mahi ara ahuwhenua, ko te tangata whakatupu hipi, kau, poaka, manu; ko te tangata e whakato ana ki te whenua kia puta mai he witi, he oti, he hua rakau me era atu rawa; ko te tangata kutete kau, kari kapia—ko te tangata e heke ana te kakawa i tona mata. Me te mea nei kei te rongu ake au ki etahi tangata e whakatanguru ana, "He aha te pai o te tangata whakatupu hipi, o te tangata kutete kau? Hei te tangata tu marae te korero, hei te waha korero, hei te reo reka ki te waiata. Hei a ia anake te painga o ana hipi o ana kau." Ko te tangata e korero penei ana he kuare. He tino tika te korero ko nga tangata mahi paamu—paamu hipi, kau, poaka, witi, me era atu mea—kei te whakawaha i te Tominiona. Ki te kore te mahi a enei tangata ka mate te iwi katoa, ka pekerapu te whenua. Me mahara tatou

ko nga tau i kore moni ai te iwi ko nga tau i heke ai te utu o te wuuru, o te miiti, o te pata. Ka whai moni nga tangata mahi paamu ka whai moni ano te whenua katoa, ka tau-maha ratou ka tau-maha ano te iwi nui, te Tominioma. Ki te kore he wuuru, he miiti, he pata, he tihi, he hua rakau, he kapia, kaore hoki he moni note mea ko te moni he tohu kau mo te wariu o ana mea. Whakaarohia koia te tini o nga tangata e whakawhiwhia ana ki te moni e te tangata whakatupu hipi. Ko nga tangata tope ngahere, hanga taiapa, rui karaihe whakatupu karaihe hei purapura, hokohoko purapura, hoko waea, hanga waea, kari, maitai hei waea, kari manga, parau, whakaoho i ana hipi, nga hepara, nga tangata whatu peere, nga toa, hoko i ana mea; nga tiina hari i ana wuuru i ana miiti ki Hagarangi, hari mai ranei i nga mea e hihiatia ana o ia; nga wakana, nga rerewe; na ana wuuru ka mahi nga mira whatu kakahu me ona tini tangata; ka whai kakahu nga toa hokohoko, hanga nga peeke moni me era atu whakahaere. E kore e taea te tatau te tini o te tangata e whakawhiwhia ana ki te mahi ki te moni e nga tangata whakatupu hipi. Ehara i te whakareka korero te ki ko ratou kei te whakawhiwhi i te ao katoa.

Ko nga mihini, ko nga motoka, ko nga kakahu, ko nga piana, ko nga ponokarawhe, ko nga parau, ko nga rakaraka, ko nga kai, ko nga waipiro, ko nga wati, ko nga karaka, ko nga whakakai hiriwa, koura, taimana, me te tini noa iho o te taanga e taria mai nei i tawhiti e nga tiina nunui, he mea utu ki te wuuru, ki te miiti, ki te pata, ki te tihi, ki te aporo, ki te kapia me era atu hua o Niu Tirení. Kua tatou e pohohe he mea utu ki te moni. Me he mea e kotahi ana te reo o nga tangata, ahu whenua kia whakamutua ta ratou mahi, kati ano he mahi he takaro; he putupoora ma nga tane, he hoki ma nga wahine, he karo potaka ma nga tamariki, ka hohoro tonu te mate o te iwi; ka tu nga kaupuke, nga rerewe; ka kore he kakahu; he tini te tangata e kore e whai kai. Na konei hoki te Pirimia i akiaki ai kia kaha ki te mahi, kia iti te takaro. "Kaore hoki te iwi e ora i te takaro." Ka kaha te mahi ka piki nga rawa a te iwi; ka heke te mahi ka heke ano nga rawa. Ko nga tangata mangere—mangere rangatira, mangere rawa—kore ranei—kaore kau he painga ki te iwi; ko te ratou rite kei nga whaka-taunaha e utaina ana ki te hoiho rehi kei nga pi koroua ranei. Kaore he rarua o te iwi ki te kore ratou. Ka hoki ano au ki nga kupu tohunga a Arama Mete, ara, ka mutu ano te huarahi mai o te ora o te iwi ara o nga rawa e ora ai, e rangatira ai, ko te mahi anake, ko te ahuwhenua. I runga i tenei whakaakoranga ka kapea nga whakahaerenga a te moni, nga mahi hokohoko toa, nga mahi tari, nga roia, nga takuta, nga mimita, nga mema Paremata me era atu huihua mahi, huihua tangata; ka kapea ano te tangata mahi paamu e kuhu nei nga ringaringa ki ona pakete ko te reo anake te rere ana ki nga kai mahi. Ko nga kai mahi kei te hanga rawa mana, a ma te iwi nui. Kaore he hinga rawa a te tangata hokohoko, ka mutu ano tana ko te whakawhiwhi i te utu, eugari ko tana mea ano ahakoa pehea te nui o te utu.

kaore he rere ketanga. Tena ko te tangata mahi paamu na ana tarutaru ka tipu he huruhuru hou mo te hipi, ka rahi te hipi, te kau, te poaka; ka toto te wai-u o ana kau hei pata hei tiihi. Na, kua hua mai he rawa hou ki te ao. Kaore he painga o te kapia i te whenua na te kai-kari ka taongatia mo te ao. Kaore he kai e maoa i nga waro i te kopu o te whenua; kaore he mihini e huri, he kaipuke he rerewe ranei e rere engari he mea nanao mai e te tangata i te whenua na ka tino taonga. Me ki poto ake. Na te mahi na te kakawa ka waihangatia he taonga hou mo te ao. Koia nei te take i kii ai e Arama Mete ko te mahi anake te putake mai o te ora o te iwi—ara ora tinana haunga te ora wairua. Koa nei te take i kii ai ko nga tangata ahuhenua, ko nga tangata mahi paamu, kei te whakawaha ki o ratou pokohiwi i te whenua, i te iwi, i te ao.

THE MERCHANT OF VENICE.

TE TANGATA WHAI-RAWA O WENITI.

(He mea whakamaori e P. Te Hurinui.)

Whakamarama: Ko te tangata nana i tubituhi tenei korero pakiwaitara ko Wiremu Hakipia tona ingoa, a he tino tohunga no te Ingarahi mo te mohio ki te whakatakoto korero ataahua, me te mau hoki i a ia o nga korero nunui o te reo Ingarahi. Kua taunga tatou te iwi Maori ki etahi o ana korero itemea kua oti etahi o ana kupu nunui te whakamaori e to tatou hoa e R. T. K. Otira katahi ano ka oti te whakamaori o tetahi o ana korero pakiwaitara mai i te timatanga tae noa ki te mutunga. Ko enei tu korero e ingoatia ana e te pakela he purei, ara "play." Ko te tangata nana i whakamaori ko P. Te Hurinui, ko tetahi o ona ingoa ko Jones, ko te tiamupiana i te whakataetae tenihi a nga Maori i tu ra ki Rotorua i te marama o Aperira i te tau nei. He maha nga wahi o te purei nei, me nga kitenga i tena wahi i tena wahi. Tena e ahua tauhou ki te Maori tuturu te mahi nei, otira kei te mohio nga tamariki kua tae ki te ono o nga turanga o roto i nga kura. Kua hei hoha ki te korero tonu kia tino marama ai. He tino tohunga no te ao katoa te tangata nei a Hakipia. Kua tono te Etira ki a Mr. W. A. G. Penlington, M.A., tumuaki o te High School o Heretaunga nei kia whakamaramatia mai e ia te tikanga o tena wahi o tena wahi, kia marama ai ki te hinengaro Maori.

Nana enei whakamarama:—I whanau a Hakipia i te tau 1564, a i mate i te tau 1616. Ka neke atu i te toru rau nga tau o te tuhituhinga i tenei korero, e kii nei ko "Te tangata whai-rawa o Weniti."

WAHI I. Kitenga tuatahi.

Ka tutataki etahi hoa ki nga tiriti o tetahi taone ko Weniti te ingoa. Kei heira e korero haere ana. Kei roto i taua hunga a Patanio nana ko Anatonio etahi tino tangata o te korero pakiwaitara nei. Ka whakaatu a Patanio i taua raruraru ki a Anatonio, ara ko taua raruraru he nama moni e kore rawa e taea e ia te whakarite. Kei te kaha rawa taua hiahia moni kia pai ai taua whakatata atu ki tetahi wahine e arohatia nuitia ana e ia, ko Potia te ingoa, he wahine ranga-

tira, he wahine ataahua, a e tino kaha ana tana hiahia kia riro mai a Potia i a ia hei wahine tuturu maama. Ka whakaatu a Anatonio i tana whakaane ki te tuku moni atu ma Patanio, engari kaore rawa ana moni. Ko ora rawa he kaupuke me nga taonga kei roto i ana kaupuke, engari kei te moana katoa e haere ana. Otira kei te whakaane tonu ia ki te nama moni mai ma Patanio mehemea ka kitea he tangata e whakaane ana ki te tuku moni mai ki a ia.

TE TANGATA WHAI-RAWA O WENITI.

Kei te pepa o Noema te timatanga o tenei korero.

Roreneto: Ka mahue ra korua i a maua kia tac rano ki te wa o te kai.

Taku mohio ko ahau tetahi o nga tangata matau—nohopuku nei

Ina hoki ra, kaore e whai waahi ana i a Karatiano.

Karatiano: Me whai tonu koe i ahau mo enei tau e rua e heke mai nei

E kore koe e mohio ki te tangi o to reo ano.

Anatonio: Haere ra, tera ahau e puku korero i tenei mahi.

Karatiano: Kia ora tena waahi, tena mea ko te nohopuku, he miharo ki nga tangata whakahi

Me nga wahine kaore nei e whai nui-ngia ana e te taane.

(Ka puta a Karatiano me Roreneto.)

Anatonio: He aha ra te ritenga o tera korero?

Patanio: E korero nuitia ana e Karatiano etahi korero kore take, neke ako ia etahi atu tangata o Weniti nei. Ko nga putake o ana korero e rite ana ki nga purapura e rua o te witi i maku nei ki roto i te puhera otaota: e pau i a koe he ra tuturu ka kitea ai, a, te kiteatanga e kore e ea to rapunga.

Anatonio: Kaati, korerotia mai ra ko wai te wahine i oati na koe ka haere huna koe ki a ia.

A, i mea mai ra koe mau hei korero mai ki ahau akuanei?

Patanio: Kaore i te ngaro i a koe, e Anatonio, te nui o taau whakapau i tooku oranga.

Ara i te whakapai-ahuatanga i ahau ano—kaore nei e taen e tooku oranga te mea kia pera tonu.

Kaore ahau inaianei i te kaha kite whakaea i aku nama rangatira.

Engari ko taau e whai nui ana kia ea katoa oku nama.

Kaati ko te wa hei whakaritenga maaku kua whakatata rawa mai

A, e kore e rite i ahau ki a koe, e Anatonio, te nuinga o oku nama o tenei mea o te moni, o te aroha.

Na runga i tou aroha i ahei ai ahau ki te whakamama katoa i oku whakaaro me oku hiahia hoki.

Kua whakaarotia e ahau tera e watea ahau i oku nama katoa.

Anatonio: E te hoa, Patanio, me korero mai e koe.

Mehemea he rite te ahua o to take ki tau tu, ara, he tu i runga i te whakaaro rangatira,

Mau e mohio mai, aku moni, tooku finama me oku taonga katoa kei te takoto nei hei whakarite i to hiahia.

Patanio: I ahau e haere ano ana ki te kura.

Ki te ngaro he pere i ahau, ka tukuna atu ano he tuarua hei whai atu.

Ki taua waahi ano, me te ata titiro atu:

A, te whainga atu kitea ana raua tahi.

Na runga i te tukunga atu o te tuarua i pera ai.

Maharatia tenei tēhū a te tamariki, notemēa, ko tenei ka korero atu nei ahau pera ano te harakore.

He nui taku nama ki a koe, a, i runga i nga mahi tutu a te tamariki, taaku i nama atu ai kua ngaro:

Engari, ki te pai ano koe ki te tuku ano i tetehi pere kia whai atu i muri i te mea tuatahi.

Pera tonu ka tūpono, otira, māku tonu hei titiro, ka kitea e koe te mea tuatahi.

Ki te kore ko te mea tuarua māku hei whakarite.

Ka waiho tonu ahau kia nama ana mo te mea tuatahi.

Anatonio: Kei te mohio pai koe ki a ahau.

Noreira, he whakaroa kau.

Te whakatawhio haere i to korero mo tooku aroha.

Nui ke tooku pouri i to awangawanga me te uiui o roto i a koe mo te kaha o tooku aroha.

Mehemea ia, i mōumouria e koe oku oranga katoa.

Noreira me ki mai e koe he aha he mahi maaku.

I te mahi e mohio mai koe tera ka taea e ahau te mahi.

Kua riro atu ahau i to korero.

Noreira korero.

Patanio: Kei Peremona tetehi wahine whai-rawa, he ataahua hoki.

Otira, ko tēna kupu ko te ataahua, kaore i rite hei whakatau mo te nui o tōna pai me tōna harakore.

Kauti, i tetehi wa, ano ana mata e tuku mai ana ki ahau.

Ko tana ingoa ko Pohia.

Kaore a ia i wariutia ki raro iho i te tamahine a Keito.

Engari ko te tamahine tonu ia a Purutahi.

Kaore te ao whanui nei i te kuare ki te nui o toona pai;

Notemēa, ko nga tangi mai a nga hau maha, e harimali ana i ona tino tangata e hiahia ana e whai ana ki a ia.

Ko nga makawe o tona mahunga, ina horahia, kei to te koura e whitingia nei e te ra tona ahua.

Noreira kua waiho tona kainga a Peremona, hei kainga whakamaunga ngakau atu:

A, he nui nga tangata rapu taonga utunui e taemai ana ki te rapu i a ia.

Aue, e Anatonio—Mehemea he nui tooku oranga, kua ahei ahau ki te tu tahi atu me ratou.

Kei te wawata ake a roto i ahau tera ahau e tūpono te waimarie.

Anatonio : Kei te mohio ra hoki koe ko te katoa o aku taonga kei te moana,

Kaore rawa he moni i ahau, he taonga ranei, hei huarahi atu mo etehi moni mo tenei wa:

Hei aha koa, me haere koa me whakamataau, pewhea ra te moni e riro mai i tooku ingoa i Weniti nei:

Me rapu katoa, kua he waahi e mahue:

A kia tae rawa koe ki Peremona; ki a Pohia, te wahine ata-ahua

Noreira haere koe ki te rapu, kia haere ake hoki ahau, i te waahi moni;

Kaore he ritenga ki ahau, ahakoa waiho ki taaku kupu oati, Me matua whakarite rawa ranei he here mooku.

(Ka puta ki waho.)

Scene II.—KITENGA TUARUA.

Kei Peremona. Kei teteahi o ngaruumu o te whare o Pohia,

(Ka putamai ko Pohia me Nerita.)

Pohia : He tika ra, e Nerita, tooku kaupapa iti nei kua ngenge i tenei ao nui whakariharitia.

Nerita : E tika ana ra koe kia pena, e hine, mehemea ia e rite ana ou taumahatanga ngakau ki te nui o ou taonga. Engari, ki taaku titiro, he rite tahi te kore hiahia o ratou i nui rawa nei te taonga, ki a ratou e hemo nei i te kore. Noreira, ehara i te hari kore-take ta te mea kia noho takawaenga o enei ahua. He tere ke mai te hina i runga i te whai ki te taonga, a he roa ke nga ra me noho i te noho totika.

Pohia : Ka pai enei korero; i reka hoki te tangi o te reo.

Nerita : Nui ko ia te pai, mehemea ki te mau ana korero.

Pohia : Mehemea he rite te mau o te whakarite i nga whakaaro tika.

Ki te mau o te mohio he aha ana mea tika; kua tino whare nga whare korakia nohinohi, me nga whare o nga tangata rawa-kore kua whare e rite ana mo nga uri kiingi. He tino mimita pai a ia e whakarite nei i ana tohutohu ano. He maua ke taku ako ki te rua-tekau i nga mea tika hei mahi ma ratou, i te riro ko ahau teteahi o taua rua-tekau hei whakarite i aku tohutohu ano. Ka taea e te ngakau te whakarite he ture mo nga toto, engari ko te toto puka ka tupeke ki tua o nga ture matao. He rite te tai-tamariki-tanga o te tangata ki te hea e tupeke porangi ana, ka mokowhiti i runga i nga kupenga o te akoranga pai a te tukunga iho kua kopa. Kaati ra, kaore enei rapunga whakaaro i te tohi i teteahi hoa taane moana. Aue, tenei kupu te "tohi." Kaore nei ahau e ahei ki te tohi ki taaku i hiahia ai, ki te whakakahore i taaku i kino ai. Ina hoki ra, nga whakaaro o te tamahine e ora nei kua haukotia e te whakaaro o te matua kua mate. He taumahatanga ra tenei, ne Nerita, ara te kore e ahei oku ki te tohi i te mea kotahi ki te whakakahore ranei i teteahi?

Nerita : Ko te matua, he tangata whakaaro humarie a ia; a, nga tangata tapu i te wa o te mate e puta ana ki a ratou etehi

maramatanga pai; noreira ko tenei whakaritenga ana, i mea nei a ia i enei pouaka e toru; he koura, he hiriwa, me te mea rino; a, ko te tangata e tika tauna tohu ki tetehi o aua pouaka ka whiwhi ki a koe—engari, e kore rawa e tika te tohu a tetehi tangata me tuturu rawa tona aroha mou. Kaati tena, e pewhea ana o whakaaro mo tetehi o nga tangata uri rangatira kua taemai nei?

Pohia: Tena, whakaingoa mai ana koe i a ratou, a, maaku e korero atu te ahau o tena, o tena o ratou.

Nerita: Te mea tuatahi he pirinihi no Nepara.

Pohia: Ae, he hoiho tonu ko tena, notemea kaore he mutu-nga mai o te korero mo tana hoiho. He mea e korero nuitia ana e ia te taea e ia ano o te whakamaui o te hu o tana hoiho. Ki taku mahara i takaro tahi tana whaea me te tangata hu hoiho.

Nerita: Ko ia i haere mai nei i roto i nga whare nunui tetehi.

Pohia: Ka mutu tonu tana he whakapouri kanohi, mehemea nei ano a ia e mea ana, 'Mehemea ki te kore koe e hiahia ki ahau me tohi mai e koe ko wai tau e hiahia ana.' E whakarongo ana a ia ki nga korero ahua-reka, a, kore iho e minamina ki te kafa. Kei te wehi, ahau tera a ia, ina kaumatua, hei tangata whakaaro ki nga mea whakaheke roimata, ina hoki ra, e tamariki tonu ana kanui te pouri o tona ahua. Pai ke taku moe i te whakapakoko mate, he wheua nei kei tona waha, i taku moe i tetehi o enei. Ma te Atua ahau e tiaki kei riro i a raua.

Nerita: Pewhea to korero mo te rangatira o Paranihi nei, mo Ree Pono?

Pohia: Na te Atua a ia i hanga, noreira me ki he tangata. He tika, e mohio ana ahau he he te whakato; kaati ra, ko ia he hoiho tona, pai ke i to te tangata o Nepara; a, he nui ke te he o tona ahua i to te tangata o nga whare nunui. Ko tenei e rite ana ki nga tangata tokomaha, otira, kaore ia i rite ki tetehi atu tangata. Mehemea ki te tangi he manu, kua tinata a ia ki te whakatu a, e whakatu-karo hoari ana hoki a ia ki tona ataata ano. Mehemea ki te moe ahau i a ia, ano e moe ana ahau e rua-tekau aku taane. Mehemea ki te kore a ia e pirangimai ki ahau e kore ahau e mauhara notemea, mehemea he porangi nona i te aroha mooku e kore rawa e taea e ahau te whakahoki aroha atu ki a ia.

Nerita: Tena pewhea to korero mo Wharakonapiriti, te tai--tama uri rangatira o Ingarangi nei

Pohia: Kei te mohio tonu koe kaore ahau e korero ana ki a ia. Notemea kaore ia e mohio mai ki tooku reo me ahau hoki ki tona. Kaore a ia i mohio ki te reo Ratini, Wiwi, Itarimana ranei; a ka ahei tonu koe hei oati ki te aroaro o te Kooti kaore rawa i rite ki te wariu o te kapa kotahi tooku mohio ki te reo Ingarahi. He tangata tama-taane tana ahua. Engari, ko wai e noho tahi me te waha-ngu? Ko taana mau kakahu tino tauhou! Ki taku mohio he mea hoko ki Itaria tana wekete; ana tokena no Paranihi; tana potae no Tiamana. Ko ana ture no nga waahi katoa.

(Taria te roanga).